

Un conceptual espiritual a Catalunya? Silvia Gubern, quan l'art és nodreix del silenci...

quaderndelesidees.press/un-conceptual-espiritual-a-catalunya-silvia-gubern-quan-lart-es-nodreix-del-silenci/

September 17, 2017

Foto: Silvia Gubern a la seva exposició "En el bosque triangular, después del crepúsculo", Sala Vinçon, Barcelona, 1976.

D'un temps ençà m'he vist abocada literalment a aprofundir en allò que habitualment anomenem l'experiència espiritual, concretament amb relació a l'art contemporani. No ha estat una temàtica escollida a priori com a historiadora i crítica d'art sinó, curiosament, una esfera de treball que s'ha obert naturalment a través de diverses recerques iniciades amb altres finalitats. És cert que, quan he trobat indicis en aquesta direcció, m'ha interessat aprofundir-hi i disposar-me amb naturalitat a comprendre. Una d'aquestes vies ha estat la investigació doctoral sobre la trajectòria artística de Silvia Gubern. L'objectiu de la recerca va ser reconstruir científicament l'itinerari de creació d'una de les artistes pioneres en les pràctiques «pobres i conceptuals» —com les va anomenar Alexandre Cirici a Catalunya—. Tanmateix, el resultat del treball va portar-me a descobrir que la seva proposta artística no té les arrels principals en la història de l'art d'avantguarda considerat «conceptual» —mentre aquesta història estigui escrita en un registre «modernista», formalista i fal·locèntric—. En el cas de Gubern, la seva apreciació dels materials pobres i la possibilitat de desvincular-se d'una pràctica artística objectual i matèrica de l'art (el seu interès inicial en l'acció, en els moments «improductius», en la contemplació i en l'arrel del silenci) obeeixen a un pacient, subtil i de vegades turbulent procés de recerca interior. L'anomenada «desmaterialització» és en el seu cas un itinerari que la porta a «despojar-se de todo (...) Ideas, conceptos, palabras, gestos», com escriu en un dels seus poemes (1. Gubern, Silvia. *Imperdibles*. Barcelona: Tusquets editores, 1990: 27.). Un itinerari que la va portar a connectar, d'entrada inconscientment, i després amb una consciència plena, amb els variats llegats de saviesa latents en fonts de genealogia espiritual. La seva comprensió de l'art i la seva vocació artística han estat des de ben petita encarats a aquest altre horitzó. Com ella mateix assenyala, la recerca visual i plàstica (teoria de les formes, dels colors i simbolisme) és, en el seu itinerari de creació, una via integrada

amb naturalitat amb dues branques més del coneixement humà que també l'interessen: la recerca científica postmaterialista (física quàntica, per exemple) i la recerca espiritual, entenent l'esperit —per dir-ho en les seves paraules— com «un principi que tot ho abraça». (2. Transcripció de l'autora de la conferència de Silvia Gubern «Art, Ciència i Esperit» que va tenir lloc a l'espai d'Art Ruscalleda de Llinars del Vallès, el dissabte 5 de novembre de 2016, de 18 h a 21h.).

Foto: Silvia Gubern. *Piedra sagrada*, 1974.
Esmalt sobre vidre, 82 x 100 cm.

Cal definir acuradament aquesta vocació que rau en el cor de la pràctica artística de Silvia Gubern per tal d'anar estudiant i entenent la seva producció visual, plàstica i textual amb uns altres ulls, és a dir, des d'un altre corrent de pensament artístic. Tot i la seva singularitat, l'arrel espiritual de la vocació artística de Silvia Gubern no és una «excepció» ni una raresa en el panorama de l'art d'avantguarda del segle XX i segurament tampoc no ho serà en el segle XXI. Concretament, la considero representativa d'un substrat epistemològic continu que en la història de l'art s'ha considerat antimodern (quan per modern hem entès l'opció materialista, positivista, racionalista, formalista i masculina) però que, alhora i paradoxalment, es reactiva i desenvolupa amb força en el si de la pròpia modernitat. El que succeeix és que en la història de l'art feta al nostre país es mira curt i no es tenen «ulls per veure» el que en altres latituds és ja matèria d'estudi fonamental. Per exemple, avui en dia, ja sabem, i expliquen, que les pràctiques que van conduir al desenvolupament de l'abstracció a finals de segle XIX i principis del XX provenen dels interessos dels i de les artistes en les ciències postmaterialistes i beuen de determinats llegats espirituals que proposen mantenir viva la via de l'espiritualitat, al marge de les religions, cultivant un coneixement que perviu de les maneres més diverses i sorprenents. Us animo a llegir directament els coneguts escrits de Kandinsky, Klee, Malevich, Kupka, Mondrian i, especialment, a aprofundir en l'obra de Hilma af Klint, la pintora i espiritista sueca que va escriure més de mil dues-cents pàgines sobre la seva manera d'entendre la vivència espiritual. La seva obra és avui en dia un referent indiscutible en els orígens de l'art abstracte i aquest està íntimament relacionat amb la redefinició de l'art com un camí de coneixement, on la vivència d'una dimensió no matèrica del món i de l'existència és

fonamental. En concret, a principis de segle es pot resseguir amb facilitat l'interès, l'estudi i la reactivació de llegats de coneixement anomenats hermètics, alquímics o del coneixement ocult, a partir de les trobades d'artistes amb la teosofia, els textos gnòstics, la cosmologia budista i les societats espiritistes. Segurament, recordareu aquestes paraules de Kandinsky del llibre *L'espiritual en l'art*: «La veritable obra d'art neix misteriosament de l'artista per via mística. (...) L'obra d'art viu i actua, col·labora en la creació d'una atmosfera espiritual (...) ja som a temps de la creació útil i, finalment que aquest esperit de la pintura està en relació orgànica directa amb la ja iniciada construcció del Regne de l'Esperit, ja que aquest esperit és l'ànima de l'època *de la gran espiritualitat*.» (3. Kandinsky, Vassili. *De lo espiritual en el arte*. Barcelona: Paidós, 2005:108.)

Si podem aprofundir i entendre l'abstracció moderna des d'aquesta perspectiva, per què no començar a parlar d'un conceptual entès com una possibilitat nova per desenvolupar aquesta «utilitat» espiritual de l'art? De fet, només cal que deixem ressonar una de les famosíssimes *Sentences on Conceptual Art* (1969) de Sol Lewitt per tornar-nos a trobar una definició semblant a la que havia fet Kandinsky: «*Conceptual artists are mystics rather than rationalists. They leap to conclusions that logic cannot reach*». Així mateix, una artista actual i coneguda a les pàgines d'aquesta revista, Mar Arza, ens ha assenyalat que, més enllà de la barroera interpretació que s'ha fet de les màximes de Joseph Kosuth (autor d'un dels textos fundacionals del conceptual), el «conceptual» es disposava a l'exploració del misteri de la paraula fundacional, la creadora de realitat. En la seva darrera exposició, Mar Arza assenyalava com va descobrir llegint amb uns altres ulls el famós text de Kosuth que el «conceptual» dirigeix l'artista

Foto: L'artista llegint un dels seus poemes al final de la conferència "Art, Ciència i Esperit", Espai Rusalleda Art, Llinars del Vallés, 5 de novembre, 2016 (fotografia de l'autora).

cap a allò *concepcional*. Concebre és «crear» en un sentit molt femení del terme i al·ludeix al misteri de la creació. (4. Vegeu el text de Mar Arza que acompanyava la seva exposició «**Resquicio**», 2016 a la galeria Rocío Santa Cruz de Barcelona: «*Hoy en día se siguen llamando prácticas conceptuales a todo un colmado de “restos de gestos” más o menos ininteligibles. Lo conceptual está en muchos casos diluido si nos remitimos a la fuente, el escrito fundacional de Kosuth, Art after Philosophy: “With the unassisted Ready-made, art changed its focus from the form of the language to what was being said. Which means that it changed the nature of art from a question of morphology to a question of function. This change – one from ‘appearance’ to ‘conception’ – was the beginning of ‘modern’ art and the beginning of conceptual art.”*»).

Per tant, podem afirmar amb arguments que, d'una banda, per Gubern el conceptual va ser l'espai-llindar que li permet adonar-se que es pot fer un «buit» a la concepció formalista de l'art i que existia un altre bagatge de coneixement artístic a la seva disposició a través de la recepció de la paraula canalitzada i molt més enllà de la recerca moderna d'originalitat. D'aquí que Gubern comenci a escriure de manera automàtica en els moments en què es pregunta sobre la seva pròpia vocació com a creadora visual. D'altra banda, l'experiència de la meditatimitat va obrir-li la porta a la seva vocació essencial. Una experiència que descobreix a partir d'un exercici espontani de meditació que l'aboca al dibuix canalitzat, en un estat on la ment s'asserena.

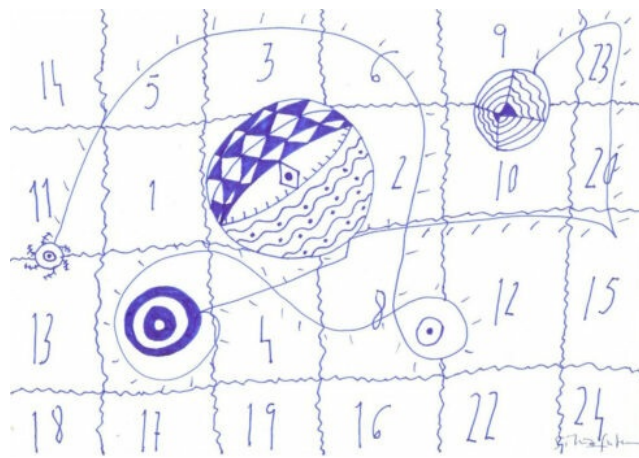

Foto: Silvia Gubern. Dibuix sobre paper amb bolígraf, aprox. 1999-2000, de la sèrie “Ejercicios pitagóricos”.

Puc argumentar científicament aquesta conclusió en un article més especialitzat, però segurament qui ha visitat alguna de les dues exposicions de Silvia Gubern al 2016 ha pogut percebre-ho directament. Les mostres han estat organitzades gràcies a la iniciativa i l'impuls d'artistes més joves i de persones interessades a conèixer de prop el seu treball visual i plàstic, obertes a la comprensió de l'art més enllà de les restringides òptiques de les visualitats contemporànies. La primera exposició, a petició de l'artista i curador David Bestué, va tenir lloc a Halfhouse, un espai d'art i un projecte creat per la parella d'artistes Aberto Peral i Sinéad Spelman a casa seva. Amfitrions entusiastes i càlids, van acollir amb sensibilitat la reaparició de l'artista en l'escena barcelonina.

«Silvia Gubern. Begin the beguine» va aplegar un bon nombre de públic en la inauguració i, unes setmanes més tard, una audiència receptiva a les paraules de l'artista lliurement convocades entorn la via del coneixement espiritual.

El curiós títol donat per la mateixa artista a la mostra, «Begin the beguine», té com a primera referència una famosa cançó de Cole Porter dels anys 30, versionada per molts cantants. La melodia ens portava de les parets de Halfhouse a les de la famosa casa del Jardí del Maduixer, també a la falda de Collserola, habitatge i espai de creació i exposició on Silvia Gubern va viure experiències fonamentals. Tanmateix, si ens informem més extensament, *beguine* és el nom que rep un tipus de ritme musical, una mena de dansa de saló que, segons els entesos, Porter va descobrir en els seus viatges pel sud del Pacífic. Aquesta mena de «rumba lenta» donava a l'exposició un ritme de «vaivé», del passat al present i del present al passat, tot indicant-nos que tot temps es desplega en cicles i espirals i hi ha un munt de «*beguinings*» per «tornar a començar». Finalment, el mot, *beguine* ens porta també sorprenentment a fer un salt en el temps. *Beguine* vol dir 'beguina'. I les beguines van ser dones que protagonitzaren un dels anomenats moviments del «lliure esperit» que contribuïren a la laïcització de l'espiritualitat (domini de les religions). Inicialment, les beguines no pertanyien a cap ordre religiosa i, per tant, van crear pràctiques de vida, d'espiritualitat i de cultura molt diverses al llarg dels segles i en les diferents geografies europees on van establir-se, de vegades formant comunitats anomenades *beguinats*, de les quals en queda un patrimoni magnífic a Bèlgica. En general, una beguina fou una dona que va viure al marge de les organitzacions socials conegudes i dominades pels patrons patriarcals de l'Europa occidental —com la família i l'Església Catòlica— i va desenvolupar una vida intel·lectual, de servei a la comunitat i creativa a través d'activitats estretament vinculades al cultiu d'una espiritualitat lliurement entesa i viscuda com a dones amants del coneixement. Algunes d'elles són fonamentals en la història de la cultura europea, autores de llibres i miniatures, compendis de sabers que nodreixen la saviesa de la humanitat i es divulguen ben poc encara, tot i que actualment es coneixen força bé.¹ Silvia Gubern sembla enllaçar directament amb aquesta genealogia d'espiritualitat, lliure de les intermediacions institucionals, tant del sistema religiós com, en el seu cas, del sistema de l'art que, com sabem, també instaura les seves pròpies mediacions institucionals per legitimar certes pràctiques i aproximacions a l'art. En aquesta nova etapa de la seva vida, Silvia Gubern es reconeix també, lliurement i feliçment, en aquest llegat femení.

La segona exposició d'aquest any, «Silvia Gubern. Ojos para ver: 1970-2016» anava un pas més enllà i es presentava com una antologia condensada. Ens ofería obertament un tast de les seves recerques en l'àmbit de l'art, la mediumnitat i la paraula, tot fent una selecció dels diversos llenguatges i procediments emprats al llarg de la seva llarga trajectòria: pintura d'esmalt sobre vidre, amb inserció de miralls, escultura petita i gran, tres llibres de poesia, disseny tèxtil i un bon desplegament de la pràctica del dibuix canalitzat. A Llinars del Vallès, poble on viu des de fa molts anys, Silvia va ser convidada per la parella d'artistes Georgina Misser i Albert Valentí, cofundadors de **L'Espai d'Art Rusalleda**, un insòlit projecte que vol crear xarxa i celebrar la

producció dels i les creadores establertes al territori. La mostra ha estat a cura de la mateixa artista i acompanyada d'una selecció de textos de crítics d'autors i autores que al llarg de la seva trajectòria han intuït o començat a escriure en aquesta direcció (l'intuïtiu Alexandre Cirici, Enrique Vila-Matas, Antoni Llena, Carles H. Mor, Mª Josep Balsach, Bea Espejo, Frederic Montornés i l'autora d'aquest article). Per clausurar la mostra, Silvia Gubern va convocar-nos a una conferència sobre «Art, Ciència i Esperit» i va explicar de manera didàctica i fluïda aquesta tríada de vasos comunicants que l'aboquen a una concepció obertament espiritual de la creació i a una concepció del coneixement com essencialment creador i, per tant, transformador de si mateixa i de la realitat.

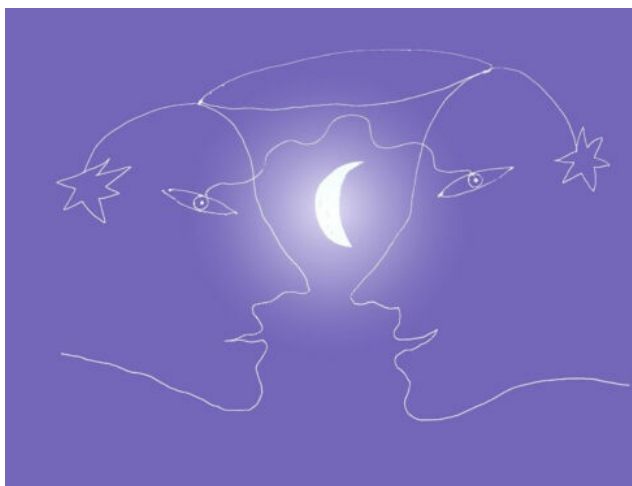

Foto: Silvia Gubern. *Empatía*. Dibuix (realitzat aprox. 1976) produït en vidre amb tècnica serigràfica, 1994.

L'espiritual en la història de les dones artistes

Des del punt de vista de qui vol fer una nova història de l'art, el lloc on Silvia Gubern situa la seva pràctica artística està en relació amb una tendència recurrent en la història de les dones: moltes artistes situen l'espiritualitat, entesa de manera personal, en el cor de la seva concepció de l'art i la creativitat. Per exemple Georgia O'Keeffe, Agnes Martin, Emily Carr, Eugènia Balcells, Fina Miralles... N'hi ha que van més enllà i connecten la seva pràctica amb genealogies de la creació que en altres moments de la història o en cultures no occidentals encara mantenen la correspondència estreta entre la concepció de l'art i els processos de transformació personals, interns i radicals, així com amb la sanació. La sanació no s'entén en el sentit que la medicina científica moderna dona a la curació de la malaltia sinó que apunta a una concepció integral i holística de la persona humana. Per tant, sanar és posar-se en disposició de viure amb una consciència plena, això és, obrint i equilibrant els canals que fan circular l'energia de vida i la comunicació vital entre les persones, així com assolir una consciència planetària (sentir-se en relació amb tots els éssers vius). Entès des d'aquí, l'art esdevé molt més que la creació d'una sèrie d'obres i excedeix el propòsit professional, la carrera, el sistema, etc. Per moltes de les artistes estudiades que enceten aquesta via, l'art esdevé una esfera vertebradora de sentit vital i una política primera i essencial. Per exemple, Cecilia Vicuña —una artista i poeta xilena que va viure un temps exiliada a

Anglaterra i està ubicada des de fa anys als EUA— es presenta a si mateixa com a *machi*, és a dir, en les seves paraules «la dona-xamana que sana amb el seu cant». Vicuña explica que va aprendre de la literatura guaraní la capacitat de la poesia per sanar i per comunicar-se amb el diví.² Estretament vinculada a les tradicions xamanístiques i a la poesia indígena de les antigues cultures americanes, la seva noció «d'art precari», reunió de fràgils construccions de detritus i materials naturals, inclou també el significat llatí de la paraula *precis*, pregària. *Precari* és doncs també 'allò que s'obté a través de la pregària'. Curiosament, les «escultures del bosc transparent» de Silvia Gubern tenen un cert aire de família amb les construccions fràgils de Vicuña. Ambdues semblen senyals que van marcant un camí davant dels «ulls que es disposen a veure», com qui va d'excursió a l'alta muntanya i cerca fites per orientar-se.

Foto: *Silvia Gubern. Autorretrato. Dibuix (realitzat en la dècada dels 80) produït en vidre amb tècnica serigràfica, 1994.*

En altres casos, la recerca artística i espiritual de les dones manifesta també una clara i explícita posició activista. Per exemple, el poc conegut al nostre país International Goddess Movement, en el marc del moviment d'alliberament de les dones dels 70. Una posició feminista que apostava per la reemergència de la figura de la Deesa Mare i dels rituals que havien existit en el passat, al voltant de l'autoritat que generava el poder creador de les dones com a donadores de vida i els misteris de la diferència sexual femenina. Va ser una línia de treball polític, artístic i terapèutic inspirada en bona part per la publicació de l'arqueòloga lituana Marija Gimbutas³ que va ser llegida i celebrada en els grups d'autoconsciència. El moviment va tenir representants en l'àmbit de les arts visuals, plàstiques i performàtiques de la 2/2 dels 70 a l'àrea anglosaxona i també repercussió en investigadores acadèmiques de la prehistòria, i en artistes catalanes, com per exemple Mari Chordà. Les feministes van adonar-se que l'espiritualitat lliure i redefinida en termes propis és un espai sociosimbòlic importantíssim. Per què? Doncs, d'una banda perquè és fonamental desmuntar la usurpació patriarcal que les religions han fet de l'àmbit espiritual. D'altra banda, perquè, políticament parlant, l'espiritual és l'esfera on ens juguem també la possibilitat del fer simbòlic. Redescobrir els misteris custodiats en principis femenins sagrats, en el propi cos femení, entendre la terra com a ésser viu, generadora de vida, i la mare/dona com a principi de mediació universal amb

l'aspecte transcendent de la vida. En aquesta línia, és fonamental tenir present la trajectòria, textos i propostes d'algunes artistes del moviment feminista en l'art dels anys 60 i 70, als EUA i a Europa. Per exemple, una de les més conegudes, l'artista d'origen suec instal·lada a Bristol, Monica Sjöö. La seva famosa (i polèmica quan es va exposar) obra *God Giving Birth* (1969), on presentava una figura femenina donant a llum —inspirada en el part a casa del seu segon fill que ella qualifica com una experiència «profunda i espiritual»— va esdevenir, conjuntament amb els seus llibres, una font important per parlar i escriure sobre el poder de la Gran Mare Còsmica. Per Sjöö la pintura és «un acte xamànic, una activitat espiritual» i el seu propòsit fonamental en l'art és «estimular una font de somnis vius-participatius que ens despertin i portin a una evolució creativa de la consciència».⁴ En el conegut videoassaig de Laura Cottingham, *Not for Sale. Feminism and Art in the USA during the 1970s* (1998), així com en alguns articles dels 70 de la crítica feminista i curadora Lucy Lippard, podem veure molts altres exemples. L'àmbit de l'espiritual fou una de les importants branques de la revolució cultural que el moviment d'alliberament de les dones, de tall fortament anticlerical i antireligiós, posà també al centre de les seves lluites. Tanmateix, des de les mateixes files del feminisme dels 70, aquesta via de treball va ser molt criticada per «essencialista», i poc després, durant els 80, va patir una desorbitada desacreditació per part de les postfeministes. L'espiritualitat femenina lliure feia por, fin i tot a les mateixes dones!

En aquesta darrera època, assistim a un resorgiment de l'interès d'artistes contemporànies per apropar-se i desenvolupar el coneixement de l'àmbit espiritual sense por ni prejudicis. Per exemple, l'artista nascuda a Osca i establerta a Barcelona, Mapi Rivera, fa anys que hi treballa i recentment ha llegit una magnífica tesi doctoral que aprofundeix en l'experiència visionària i el sentit que té en ella la llum.⁵ També Eulàlia Valldosera es troba avui en dia viatjant arreu del Mediterrani seguint el camí de les sibil·les i de la deessa Isis, i explorant la seva capacitat mediúmnic. Valldosera ha fet una opció clara per investigar el llegat de saviesa d'aquest passat d'espiritualitat femenina i, en el seu cas, el fa coincidir amb una conscient defensa del medi ambient i amb posicions polítiques enfront de la crisi de l'humanisme a Europa.

La via que un dia va prendre Silvia Gubern és, per tant, una referència fonamental per a qui es troba en aquesta recerca. La seva magnífica producció visual, plàstica i textual té, avui en dia, més possibilitats d'anar-se estudiant acuradament i amb relació a investigacions fetes des d'altres àmbits que desborden avui en dia les nocions d'espiritualitat que havíem heretat d'una modernitat superba. Si ens atrevim i ens disposem a veure més enllà i som capaces de «*no detenerse en lo conocido, / zambullirse en lo por conocer*», com registren els seus versos i, com ha fet sempre aquesta artista.

ASSUMPTA BASSAS

---

1. 5. Per conèixer el moviment de les beguines, també a Catalunya, vegeu: Botinas, Elena; Cabaleiro, Julia, i Duran, Maria Àngels. *Les beguines. La Raó il·luminada per l'Amor*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat, 2002. ↵
2. 6. Witzling, Mara R. «Cecilia Vicuña», a *Voicing Today's Visions: Writings by Contemporary Women Artists*. New York: Universe Publishing, 1994: 311. ↵
3. 7. Recentment, s'ha publicat en castellà un dels seus llibres: Gimbutas, Marija. *Diosas y dioses de la Vieja Europa (7000-3500 a. C.)*. Madrid: Ediciones Siruela, 2014. ↵
4. 8. Witzling, Mara R. (ed.) «Monica Sjöö», a *Voicing Today's Visions: Writings by Contemporary Women Artists*. New York: Universe Publishing, 1994: 156. ↵
5. 9. Vegeu **Mapi Rivera** ↵

Assumpta Bassas Vila

És mare, mestressa de casa,
professora d'història de l'art

contemporani a la facultat de belles arts i al màster en estudis de la diferència sexual a Duoda, Centre de recerca de Dones, UB. Actualment, co-curadora del cicle d'exposicions, conferències i tallers educatius Blanc sota negre. Treballs des de l'imperceptible (Arts [...])

Assumpta Bassas Vila

Llegir més